

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

“ОЛТИН ҚОБОҚ” ДОСТОНИНИНГ ТАРИХИЙ АСОСЛАРИГА ДОИР

М. Жўраев

филология фанлари доктори, профессор

Аннотация. Ушбу мақола Шеробод достончилик мактаби эпик анъанасида кенг тарқалган “Олтин қобоқ” достони сюжетининг шаклланиш тарихи масаласига бағишланган. Мазкур достоннинг ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти Фольклор архивида сақланаётган вариантларини қиёсий таҳлил қилиш натижасида бахшиларнинг индивидуал бадиий маҳорати ва бадиҳагўйлик санъати аниқланган. “Гўрўғли” туркумига мансуб ушбу достон сюжетининг шаклланиши халқ орасида кенг оммалашган “олтин қобоқ” номли анъанавий ўйин билан боғлиқлиги асослаб берилган.

Калит сўзлар: фольклор, фольклор архиви, достон, бахши, вариант, эпик сюжет, достончилик мактаби, романик эпос, бадиҳагўйлик, поэтик матн.

НА ИСТОРИЧЕСКИХ ОСНОВАХ “ОЛТИН ҚОБОҚ” ЭПОСА

М. Джураев

доктор филологических наук, профессор

Аннотация. статья посвящена к изучению истории становления сюжета эпоса «Олтин қобоқ», т.е. “Золотая тыква”, широко распространенного в эпической традиции Шерабадской дастанной школы. В результате сравнительного анализа вариантов этого эпоса, хранящихся в фольклорном архиве Института узбекского языка, литературы и фольклора Академии наук Республики Узбекистан, были выявлены индивидуальные художественные способности и мастерства импровизации народных сказителей. Сюжет этого эпического произведения, относящейся к сериалу «Гороглы», основан на популярной в народе игре «Олтин қобоқ».

Ключевые слова: фольклор, фольклорный архив, эпос, сказитель, вариант, эпический сюжет, сказительская школа, романический эпос, импровизация, поэтический текст.

ON THE HISTORICAL FOUNDATIONS OF THE “OLTIN QOBOQ” EPIC

M. Jo'raev

doctor of philological sciences, professor

Abstract: *the article is devoted to the study of the history of the formation of the plot of the epic «Oltin boq», i.e. «Golden gourd», widespread in the epic tradition of the Sherabad dastan school. As a result of a comparative analysis of the versions of this epic, stored in the folklore archive of the Institute of the Uzbek language, literature and folklore of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan, individual artistic abilities and skills of improvisation of folk storytellers were revealed. The plot of this epic work related to the TV series «Gorogly» is based on the popular game “OLTIN QOBOQ”.*

Key words: *folklore, folklore archive, epic, storyteller, variant, epic plot, storytelling school, romance epic, improvisation, poetic text.*

Маълумки, сўз санъати бўстонидаги ноёб гавҳарлардан бебаҳо жавоҳирлар шодасини яратган чечан бахшиларимиз томонидан бир неча юз йилликлар давомида бадий жихатдан сайқал бериб келинган дostonлар аждодларимиз ижодий салоҳиятининг юксаклиги ва эпик тафаккурининг бетакрорлигини намоён этувчи кўзгу бўлибгина қолмасдан халқимизнинг шонли тарихи, бунёдкорлик ва яратувчилик соҳасида амалга оширган улкан ишлари, ўзига хос ҳаёт тарзи, урф-одат ва маросимлари, расм-русум ва эътиқодий қарашларини ўзида мужассамлаштирган қадриятлар силсиласи ҳам ҳисобланади. Фольклористик тадқиқотлар натижасида халқ дostonларининг сюжет тизимидаги кўплаб анъанавий мотивлар, жумладан, эпик қаҳрамоннинг ғайритабиий туғилиши, илк қаҳрамонлик кўрсатиш ёки “алп аталиш”, сафарга чиқиш, уйланиш, муайян нарса-предмет ёки маликани қўлга киритиш учун шартларни бажариш, қаҳрамоннинг қайтиши каби мотивларнинг тарихий асослари ҳам бевосита қадимги маросим ва рамзий моҳият касб этувчи ритуалларга бориб тақалиши аниқланганлиги ҳам бежиз эмас. Қолаверса, бахши ижодкорлигининг ўзи ҳам ижро хусусияти, тингловчилар ва томошабинлар аудиторияси билан ўзаро мулоқот тарзи, сўз, соз ва хатти-ҳаракат уйғунлигига кўра бир актёр теарига ўхшаб кетишининг ўзи ҳам тарихан дoston ижрочилиги маросимий характер касб этганлигидан далolat беради.

Ўзбек бахшилари репертуарида қайд этилган ва ҳозирга қадар ёзиб олинган дostonларида халқимизнинг турмуш тарзида бола туғилишидан

тортиб токи ҳаётининг сўнги дамигача бўлган даврдаги турли-туман урф-одат ва маросимлар, шунингдек, сайил-томошаларда ўйналган қадимий ўйинларнинг ўзига хос бадий талқинини учратамиз. Бундай материаллар ўзбек халқи анъанавий маросимларининг шаклланиши, тарихий тараққиёти, айниқса, маросим фольклорининг ҳудудларга хос локал хусусиятларини ўрганишда муҳим аҳамият касб этади. Баъзи дostonларда қачонлардир тўй-ҳашамлару халқ сайилларининг кўрки бўлганлигига қарамай бугунги кунга келиб унут бўлиб кетган қадимий ўйинларнинг ғоят гўзал бадий ифодасига дуч келамизки, бу нарса халқ дostonлари миллий қадриятларимизнинг чинакам қомуси эканлигини яна бир бор тасдиқлайди.

Маросимий қадриятлар билан боғлиқ анъанавий ўйинлар халқ дostonларида ўзига хос тарзда бадий талқин қилинганлигига ёрқин далиллардан бири Шеробод дostonчилик мактаби анъаналарида кенг қўламда тарқалган ва бахшилар томонидан севиб ижро этиб келинаётган “Олтин қобок” дostonидир.

“Олтин қобок” дostonи асосан Жанубий Ўзбекистон бахшичилик анъанасида, аниқроғи, Шеробод дostonчилик мактабида кенг тарқалган эпик асардир. Ўзининг поэтик хусусиятлари ва сюжет талқинига кўра бу дoston ўзбек романик эпосининг мумтоз намунаси ҳисобланган “Гўрўғли” туркумига мансуб эпик асарлардан бири бўлиб, ҳозиргача ушбу дostonнинг куйидаги вариантлари ёзиб олинган:

1) “Олтин қобок” дostonининг Мардонақул Авлиёқул ўғли варианты. Бу вариант 1945 йилги Сурхондарё фольклор экспедицияси аъзоси Қосимхон Муҳаммедов томонидан ёзиб олинган бўлиб, унинг қўлёзмаси ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти Фольклор архивида 919-инвентарь рақами остида сақланади. Дoston ҳажми 86 саҳифадан иборат бўлиб, А4 форматдаги сарғиш тусли қоғознинг ҳар икки тарафига араб алифбосига асосланган эски ўзбек ёзувида қалам билан ёзилган. Мардонақул Авлиёқул ўғли бу қадимий халқ ўйини ҳақида ҳикоя қилувчи “Олтин қобок” дostonини ўзининг устози, Шеробод дostonчилик мактабининг атоқли намояндаси, халқ орасида Шерна бахши номи билан машҳур бўлган Шерназар Бердиназар ўғлидан ўрганган эди.

2) “Олтин қобок” дostonининг Рўзимбек Муродов варианты. Ушбу варианты бахшининг ўзи томонидан қоғозга туширилган бўлиб, унинг 48 саҳифадан иборат қўлёзмаси ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти Фольклор архивида 7240-инвентарь рақами остида сақланади.

3) “Олтин қобок” дostonининг Умир шоир Сафар ўғли варианты. 1958 йил 1 февраль куни фольклор тўпловчи Чори Ҳамро томонидан ёзиб олинган ушбу дoston қўлёзмаси ЎЗР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва

фольклори институти Фольклор архивида 10402-инвентарь рақами остида сақланади. Достон 48 varaқли 16,5x21 ўлчамдаги йўл-йўл чизиқли умумий дафтарга ҳар бир varaқнинг икки тарафига ҳаворанг сиёҳ билан кирилл алифбосида ёзилган бўлиб, умумий ҳажми 86 саҳифадан иборатдир.

4) “Олтин қобок” достонининг Чори Умиров варианти. Достоннинг бу вариантыни бахшининг ўзи қоғозга тушириб, 2016 йилда ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти Фольклор архивига топширган. Мазкур фондда 2019–сақлов бирлиги остида рўйхатга олинган ушбу достонни Чори бахши ўзининг отаси, атоқли халқ достончиси Умир шоир Сафаровдан ўрганган бўлиб, анъанавий эпик сюжетни асосан сақлагани ҳолда уни бадиҳагўйлик асосида янада бойитган. Бу вариантнинг ўзига хослиги поэтик матнда беш мисрадан иборат шеърини бандларнинг устуворлик қилиши ҳамда Хунхор шоҳга қарши кураш лавҳаларининг кенг қўламда тасвирланиши билан белгиланади.

5) “Олтин қобок” достонининг Абдуназар Поёнов варианти. Ушбу достоннинг таниқли шоир ва радиожурналист Нуриддин Аминжонов томонидан 1999 йил 26 апрель куни Сурхондарё вилоятининг Қизирик туманидаги Хомкон қишлоғида ёзиб олинган вариантынинг 1 ролондан иборат аудиокассетаси ЎзР ФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори институти Фольклор архивининг аудиоёзувлар фондида 157-инвентарь рақами остида сақланади. Достоннинг Н.Аминжонов томонидан аудиоёзудан компьютер хотирасига ўтказилган матни 50 саҳифадан иборат. Достоннинг Абдуназар Поёнов варианти фольклоршунос олим Ж.Эшонкулов томонидан ҳам ёзиб олинган бўлиб, бу намуна 2019 йилда чоп этилган.

“Тўрўғли” туркумининг Авазхон биографик туцрқумлигига мансуб бўлган ушбу достон халқимиз орасида қадимдан урф бўлиб келган “олтин қобок” номли анъанавий ўйин билан боғлиқ қадриятларнинг бадиий талқин этилиши натижасида шаклланган. “Олтин қобок” ўйинининг тарихий-генетик асослари ва Ўрта Осиё халқларининг маросимий қадриятлари тизимида тутган тўрни масаласи Г.П.Снесарев, Т.Қиличев, Ш.Галиев, С.В.Йўлдошев каби олимлар томонидан ўрганилган. Бу ўйиннинг фольклор асарлари, хусусан, халқ достонларидаги бадиий ифодаси ҳақида эса М.Сағитов, Ш.Галиевларнинг илмий асарларида муҳим маълумотлар мавжуд.

Тарихий-этнографик манбаларнинг гувоҳлик беришича, бу ўйин, айниқса, Амударёнинг қуйи оқимида, Хоразм воҳасида кенг тарқалган бўлган. “Олтин қобок” ўйинининг хоразмликлар турмуш тарзидаги ўрни этнограф олим Г.П.Снесаревнинг ёзишича, бу ўйин Хоразм воҳаси аҳолисининг суннат тўйи маросимида ўйналадиган қадимий

ўйинларидан бири бўлган. Суннат тўйларининг “томоша” қисмида со-
занда ва хонандалар, раққослар, дорвозлар, полвонлар ўз маҳоратларини
намойиш этишган. Шунингдек, бу тўйда қўчқор ва ит уриштириш, ни-
шонга ўқ узиш, яъни “олтин қобок отиш” ҳам урф бўлган. Одатда “ол-
тин қобок” ўйини суннат тўйи удумларини ниҳоясига етказувчи ўйин
ҳисобланган. “Олтин қобок” ўйинини ташкил этиш учун сайилгоҳга ба-
ланд устун ўрнатиб, унинг учига ичига танга солинган сувқовоқ осиш-
ган. Ичига танга солинган ана шу нишон “олтин қобок” номи билан
юритилган. Ўзига хос мусобақа типигаги бу ўйинда иштирок этишни
хоҳлаганлар милтиқдан (илгарилари бу сувқобокни отишда ўқ-ёйдан
фойдаланишган) ўқ узиб, танга солинган сувқобокни уриб туширишга
ҳаракат қилишган. Этнограф олим М.С.Андреевнинг аниқлашича, “ол-
тин қобок”қа ўхшаган ўйин Хуф водийсида истиқомат қилувчи тожи-
клар орасида ҳам кенг тарқалган. Тожиклар бу ўйинни ўйнашда ичига
кул солинган сувқобокдан нишон ўрнида фойдаланганлар. Қовоқ кул
билан тўлдирилишининг ҳам сабаби бор: чунки кул тўкилиши ўқ ни-
шонга текканлигини билдирган. Назаримизда, “олтин қобок” ўйинида
милтиқдан фойдаланиш нисбатан кейин шаклланган анъана бўлиб, асли-
да мерганлар ичига танга солинган қобокни мўлжалга олиш мақсадида
камондан ўқ отишган.

Бизнинг фикримизча, “олтин қобок” ўйинида баланд ёғоч учи-
га ошиқ осиб қўйиш анъанаси ушбу ўйиннинг қадимий элементлари-
дан бўлиб, унинг рамзий-ритуал моҳият касб этганлигидан далолат
беради. Чунки халқимиз орасида ошиқ магия хусусиятга эга ашё деб
қаралган: боланинг йўлдоши тушиши биланок уни уйнинг остонасига
кўмишган. Ота-она кейинги фарзанди ўғил бўлишини истаса, йўлдош
ёнига қўйининг ошиғини қўшиб кўмган. Мободо қиз фарзанд кўришни
хоҳласалар, йўлдошни битта қўғирчоқ билан бирга кўмганлар. Лақай-
ўйбекларида ҳам ўғил бола туғилса, унинг йўлдошини қўй ошиғи билан
бирга кўмишган. Қиз бола туғилганда йўлдошнинг ёнига бироз буғдой
ташлаб кўмганлар. Марғилонда келин-куёвнинг чимилдиғига қўйининг
ошиғини осиб қўйиш одати мавжуд. Ошиқ қадимги туркий мифология-
даги персонажлардан бири – Умайнинг тимсоли, деб қаралган.

Қадимги Хоразм маданиятига мансуб Тўққалъа, Ҳазорасп қалъа ва
бошқа обидаларда олиб борилган археологик қазишмалар чоғида кўплаб
қўй ошиқларининг топилганлиги ҳам бу ашё серҳосиллик ва серфар-
зандлик ғоясини ўзида ифодалаган “олтин қобок” ўйинида ритуал-рам-
зий аҳамият касб этувчи атрибут сифатида қўлланилганлигидан далолат
беради. Бу ўйиннинг тарихий келиб чиқиши ўтмишда истиқомат қилган
одамларнинг мифологик тасаввурлари, овчилик санъати ва ов қуроллари
тўғрисидаги қарашлари ҳамда рамзий маросимлари билан боғлиқдир.

“Олтин қобок” ўйини эпик асарларда фақат алоҳида мотив ёки сюжет элементларининг юзага келиши учун манба бўлиши билан бир қаторда, эпик анъанадаги мустақил сюжетлардан айримларининг ўзаги сифатида ҳам муҳим аҳамият касб этган. Ўзбек халқ бахшилари эпик репертуарида шаклланган “Олтин қобок” номли дoston фикримиз далилидир.

“Олтин қобок” дostonининг бахшилар эпик репертуарида қилинган намуналари орасида Умир шоир Сафаров ҳамда Мардонакул Авлиёқул ўғлидан ёзиб олинган вариантлар сюжет тизимининг мукамаллиги, анъанавий мотивларининг қадимийлиги ва бадий матннинг пухта ишланганлиги билан алоҳида ажралиб туради. Шундай бўлса-да, бу икки вариант ҳам тасвирланган воқеаларнинг эпик талқини ва мотивлар баёнига кўра бир-биридан фарқланади. Масалан, дostonнинг Умир шоир Сафаров вариантыда Гўрўғлининг Чамбилни бирор кишига топшириш тўғрисидаги фикри ёши бир жойга бориб қолганлиги билан изоҳланади. Дostonда тасвирланишича, “кунларнинг бирида, Гўрўғли ўйлаб қараса, ёши кетиб, оёғи гўр лабига етиб қолибди. Бир куни ажали етиб ўлиб қолса, Чамбилбел талашда, эли жилашда, меросхўрлар Чамбил меники деб талатўп қилгудай. Энди Гўрўғли шундай ўйга келди: “Чамбилбелни ўзим ўлмай бир кишига бериб кетайин”.

Дostonнинг Мардонакул Авлиёқул ўғли вариантыда каноник бошлама йўқ бўлиб, воқеалар ривожини тўғридан-тўғри Гўрўғлининг Оға Юнус парига маслаҳат қилиши билан бошланади. Мардонакул юзбоши талқинида эпик қаҳрамоннинг Чамбилни муносиб изодиша топшириш ҳақидаги қарори унинг ҳажга кетиш истаги билан боғлаб мотивлаштирилган. Гўрўғли хотинига “Менда ул бўлмаса, қиз бўлмаса, моли дунёмди Мадинанинг чўлиға сарф қилайин, таркидунё қилайин, Чамбилдинг подшолиғини қирқ йигитдан бирига берайин, ўзим ҳажга кетайин”, – деб ҳасрат қилганида Оға Юнус пари: “Қирқ йигитдан биравиға, ё Авазга, ё бошқасига берсанг, қолганлари хафа бўлади. Шунинг учун тўрт ярим лак туркман элингди гала ботир, ўн икки минг муҳрдор, амалдор, жиғадор, шуларнинг барини йиғиб, Асқар тоққа, Ҳовдак кўлиға чодир тикасан. Юз газ ходани топиб, бошиға бир тиллони олтин қобок қиласан. Юз қадам ердан арқон тортасан, қирқ йигитга навбат билан отирсанг, кимнинг ўқи қобокни бўлиб кетса, торозига солса, баб-баробар келса, Чамбилнинг пошшолиғини шу йигитга берасан, ҳаммаси тақдирга тан беради”, – деб маслаҳат беради.

Бу гап Гўрўғлибекка ҳам маъқул тушади ва ясовулларини чақириб:
Жўлқондамай қаторинда қоранор,
Гунчасидан тоза гуллар осилар,

Санталатли, саржиғали бегларим,
Кулоқ солинг, Гўрўғлиман, арзим бор.
Мингани арғимоқ тўбичоқларим,
Қафасида сайраб тўти, зоғларим,
Чап белинда нуқрадан сочоқларим,
Ўнг ёғида тилладан пичоқларим,
Отланинглар, гала ботир бегларим.
Отланинглар қўлда милтиқ мерганим,
От қуйрукин жазра чўлда туйганим,
Қиз эмчак совутни босиб кийганим,
Қиличидан қирмизи қон қуйганим,
Отланинглар душманини сўйганим.
Қора кўзда қирмиз ёшим тизганим,
Душманлардинг жонин бориб узганим.
Нордай бўлуб қобоғини чотганим,
Отган ўқи етиб элдан ўтганим,
Отланинглар давлатим еб ётганим!

Гўрўғлибекнинг ясавуллари ана шу хабарни элга маълум қилганларидан кейин, ҳамма одам Ҳовдак кўлининг бўйига йиғиладилар.

Достоннинг Умир шоир Сафаров вариантда эса “олтин қобок” оттириб тахт ворисини аниқлаш фикри Гўрўғлининг ўзидан чиқади. У ҳамма сардорларини, қирқ йигитини тўплаб, қўй сўйидириб зиёфат қилганидан кейин шундай дейди: “Ў, йигитлар! Бундай бир маслаҳат бор. Мен шу маслаҳатни сизлардан сўрайман. Менинг ўғлим тугул, қизим ҳам йўк. Шунинг учун мен Чамбилни кўз олдимда бир кишига бераман. Чамбилни ким олса бир шарти бор. Бу шарт шундай: Арпа чўлига, Ҳовдакнинг кўлига чодир-чаман тикдираман, бутун элни йиғдираман. Тўқсон метр даландликка олтин қобокни олдираман. Шу олтин қобокни кимнинг мергани ёки ўзи уриб туширса, бўлиниб тушган қобокни мисқол тарозида тортамиз. Икки бўлаги ҳам қўл билан ўлчаб бўлгандай баробар келса, Чамбилни шунга бераман”.

Мардонакул Авлиёкул ўғли вариантида эса бу хабарни элга етказувчи ясовулнинг оти айтилган эмас, бу ўринда эса Соқибулбул жарчи этиб тайинланади. У кўчама-кўча, овулма-овул юриб: “Ў мерганлар, қушнинг кўзидан урганлар, армонда, бир хилларинг хирмонда беҳабар қолманглар. Гўрўғли Чамбилбелни ўртага қўйган, тўқсон метр баландликка бир тилла пулини илади. Кимнинг мергани урса, тилла пули иккига бўлиниб тушса, мисқол тарозига тортади, баробар келса шунга беради”, – деб қичқириб боради.

Шартга кўра ҳар бир овул, қишлоқдан “олтин қобок” отишга иккитадан мерганнинг иштирок этишига рухсат этилади. Агар биринчисининг

ўқи тегса, иккинчиси отиб ўтирмайди. Мободо биринчи мерганнинг ўқи хато кетса, унда “олтин қобок”ни иккинчи мерган отади. Агар иккиси ҳам бир навбатда отолмаса, яна гали келгунигача кутаверади. Шундай қилиб, “олтин қобок”ни қоқ ўртасидан уриб туширмагунча мерганлар галма-галига отишни давом эттираверади, деб келишиб олинади. Халқ орасида тўйларда “олтин қобок” ўйини ўйналган пайтда ҳам ана шу тартибга ривоя қилинган. Ўйин то ёғоч бошига илинган “олтин қобок”ни бирорта қирағай мерган отиб туширгунига қадар давом эттирилган. Шунда ўша мерган совринини олгач, ўйин яна бошқатдан бошланаверган.

Мардонакул Авлиёкул ўғли вариантида “олтин қобок”ни биринчи бўлиб Аҳмад сардор отади. У Гўрўғлининг ҳузурига келиб: “Силавсин пўстин ёқаси, туркман элнинг оғаси, Гўрўғлининг яхши тоғаси, мен сизлардан тилайман энди: агар отишда навбатни менга берсанглар. Шуйтиб отсам, тарозига солса, Чамбилнинг ихтиёрини, тўрт ярим лак туркман элингнинг пошшолигини берсанг. Аркони давлатни тербатиб, элингнинг давлатида еб ётсам”, - дейди. Унда Гўрўғли “қизил гулнинг эгилгани сингани, мард йигитнинг уялгани ўлгани, сўзи қабул бўлмаса ўзининг ўлгани. Энди навбатти, қирқ йигит, Аҳмадга берсак”, – дейди.

Достонда Аҳмадбекнинг “олтин қобок” отиш лавҳаси шундай тасвирланган:

Тоза боғлардинг гулига,
Гап келди ширин тилига,
Милтиқин олди қўлига,
Минди оттинг белига.
Қаранг қарри Аҳматни,
Қасирдатиб ўқ отди.
Қағиллаб жўнаб кетди.
Аҳматнинг отган ўқи,
Ёнашмай йўқ бўб кетди.

“Олтин қобок” достонининг Умир шоир Сафаров вариантида биринчи бўлиб Аҳмад бекнинг номидан унинг Шодмонбек деган бир мергани “олтин қобок”ни отади. Шодмон мерган “олтин қобок” тўқсон газ баландликка осилганини кўриб, жойидан туриб, милтиғини қўлига олиб, томошага йиғилган халойиқнинг суси босгани учун нишонга тегизолмайди. Шодмон мерганнинг ўқи олтин қобокқа тегмаганини кўрган Аҳмад сардорнинг ўзи келиб иккинчи бўлиб навбатни олади. Аммо у ҳам мақсадига етолмайди.

Мардонакул юзбоши ижро этган вариантда олтин қобокқа Юсуфбек деган мергандан кейин ўқ отиш навбатини олган Шодмон мерганнинг ўқи “олтин қобок”қа илинган тилла пулни “ялаб ўтади”. Аммо шартга кўра “олтин қобок”ни қоқ иккига бўлмаганлиги учун Гўрўғли бун

ҳисобга олмайди. Бу дostonда Аҳмад сардордан кейин отиш навбати Юсуфбекка ўтади. Аммо унинг ўқи “олтин қобок”дан беш юз газ баланддан ўтиб кетади.

Умир шоир Сафаров айтган вариантда Юсуфбек мерган Авазхоннинг номидан “олтин қобок” отишга чиқади. Юсуфбек қирқ чилтанларни тилга олиб, пирлардан мадад тилаб, белига тирдонини илиб отиш навбатини олади:

Мерганлигини билдирди,
Тўқсон газдаги нишонани илдирди,
Ойлар қивлага ботама,
Ҳолсираб лаби қотама,
Мерган келтирди чокқа,
Ўқи тегди олтин қобокқа,
Тоғларни туман чолади,
Ўқи қобокни ялади.
Мерганнинг теккан ўқини,
Номи туркман билади.

Юсуф мерганнинг ўқи “олтин қобок”қа текканини кўрган одамларнинг бир хили Авазбекни қутласа, бошқалари “олтин қобок” ўртасидан бўлиниб ерга тушгани йўқ, бу ҳисоб эмас деб ғала-ғовур кўтаради. Мардонакул Авлиёкул ўғлидан ёзиб олинган вариант талқинида эса Қипчоқ элидан келган Шодмон мерганнинг ўқи худди шундай “олтин қобок”ни ялаб ўтади. Ҳар икки вариантда ҳам кейинги навбат Авазхоннинг ўзига берилади.

Мардонакул Авлиёкул ўғли ёзиб олинган вариантда “олтин қобок”ни ҳеч бир мерган отиб туширолмаганидан кейин “силовсин тўнининг ёқаси, сулув қизларнинг оғаси, Чамбил юртининг эгаси” Гўрўғлибекнинг ўзи навбат Авазхонга берилишини маълум қилиб, яратган худодан, пайғамбарлардан, пиру комиллардан фарзандига мадад тилайди. Шундан кейин Авазхон белига беллик, қўлига қўллик, бошига дубулға, тўшига чор ойна, эгнига совут қалқонини кийиб, ғайрат билан Ғиротнинг белига миниб “олтин қобок”ни отишга жўнайди:

Ғайрат минан Авазхон,
Қабокни қилди нишона.
Ойдаи қиб Аваз юзини,
Ўйнатди Лайли бўзини.
Отини ўйнатиб Авазхон,
Олтин қобокни чоқлади....
От югришида ўқ отди.
Авазхоннинг отган ўқи

Олтин қобокни бўлиб кетди.

Авазбекнинг ўқи “олтин қобок”ни иккига бўлиб ўтгач, халойик буни кўриб тан бергач, Гўрўғлибек мисқол тарозини кўтариб турган бе-кларига қараб: “Эй йигитлар, бўлинган тиллани мисқол тарозисига тор-тинглар, баробарми, йўқми?” дейди. Тилланинг икки бўлагини мисқол тарозига солиб тортиб кўрсалар, худди қўл билан бўлгандан тилла баро-бар келди. Буни эшитган Гўрўғли: “Эй Авазхон улим, боғимда очилган гулим, бир бошимга керагим, ўпкам билан юрагим, ўлсам исчироғим, табиатимнинг чечагисан, энди сен Чамбилнинг эгасисан. Сен сув пари-сини боғи Эрам Қўҳи Қофидан олиб келганинг учун сенга Гиркўк от-имни тақдим этган эдим, бугун яна мерганлигингни билдирганинг учун Чамбилни ҳам сенга бердим”, – дейди.

Ҳар икки вариантда ҳам Авазхон “олтин қобок”ни отиб туширган-дан кейинги воқеалар талқини бир хил баён қилинган. Авазхон Чамбил-нинг эгаси бўлгандан кейин отасига юзланиб, Аҳмад Сардорнинг қизи Ойбаландга уйлантириб кўйишини сўрайди. Асар сюжетидаги тугун ва унинг ечими ҳам ана шу воқеалар билан бевосита боғлиқ ҳолда юзага келади.

Хулоса қилиб айтганда, “Олтин қобок” достони жанубий Ўзбекистон дostonчилигининг ўзига хос жиҳатларини акс эттирган Шеробод до-стончилик мактабининг эпик анъанасида шаклланган ва бахшилар то-монидан турли вариантлар ҳолида куйлаб келинган анъанавий ўзбек романик эпосларидан бири ҳисобланади. Бу асарнинг юзага келиши “Гўрўғли” эпоси тизимидаги “Авазхон” наслий туркумлигининг шак-лланиши жараёни билан бевосита боғлиқ жараёндир. Чунки асарнинг марказида Авазхон образи ва унинг саргузаштлари билан боғлиқ эпик воқеалар тафсилоти туради. Халқимиз орасида қадимдан урф бўлиб келган маросимий ритуаллардан бири – “олтин қобок” отиш ўйини маз-кур дoston сюжетининг шаклланиши учун асос бўлиб хизмат қилган. Ҳаж сафарига кетишдан аввал Чамбил ҳукмронлигини қабул қила ола-диган муносиб номзодни аниқлаш мақсадида Гўрўғли томонидан “олтин қобок” ўйинининг ташкил этилиши ва бу баҳсда Авазхоннинг ғолиб бўлиши асарда тугуннинг юзага келишига замин ҳозирлайди. Бахши-лар бу лавҳани халқ ўйинларини кузатиш асосида эпос сюжетида кирит-ганлар ва уни халқона оҳангда реал акс эттирганлар. Дostonнинг барча вариантларида “олтин қобок” отиш ўйини гарчи эпик шарт сифатида талқи қилинса-да, ўзининг ҳаётий асосларини тўла сақлаган ҳолда тас-вирланган.